

پہا کے دی تاریخی اہمیت: ہک تحقیقی جائزہ

Exploring the Historical Significance of Women's Proverbs in the Saraiki Language: A Research Analysis

Mehar Mushtaq Ahmad

*Visiting Lecturer, Department of Saraiki, Ghazi University, Dera
Ghazi Khan*

Dr. Sohail Akhtar

*Lecturer, Department of History, Ghazi University, Dera Ghazi
Khan*

Abstract

This is an analytical study, which primarily deals with the subject women's related proverbs. In world languages, mother tongue is recognized very important because the mother language is considered as the original language. In the Saraiki language "these are the pure and original proverbs of the feminine language exemplified by substance". "Language" The presence of these phrases in the Saraiki language not only expresses the purity of a woman's language, but also the true feelings that mirror the thoughts, feelings and emotions of a woman. There is airiness. Every aspect of life is about feeling the thinking. In them, there is a woman's understanding of society. At different stages of life, is about feeling and thinking. In them, there is a woman's understanding of society. At different stages of life, a person seeks different feelings, needs constraints, requirements in each part of his age. According to each tradition, there are different feminine proverbs, which shows the sophistication and richness of the Saraiki language.

Keywords: Historical Significance, Women's Proverbs, Saraiki Language

تمہید

سرائیکی اکھاں لوک ادب دا وسیع سرمایہ ہن، جیکر انہاں دا مطالعہ کیتا ونجے تاں پتہ لگدے جو اکھاں وچ کوئی ہک موضوع نہیں ہوندا بھل اکھاں وچ بے شمار پہلو آں تے گالھ کیتی ویندی ہے۔ سرائیکی خطے دے لوکیں دی ترنخ بہوں پرانی ہے۔ اتھوں دے واسی اپنی روزمرہ حیاتی وچ سرائیکی زبان اَلیندے ہونیں اکھاں دا استعمال کریندن۔ ہر اکھاں دا موضوع تے مطلب نو یکلہ ہوندے۔ انہاں اکھاں وچ بعض اکھاں سمجھیاں وی ہن جنہاں دی تخلیق تریمت کریندی ہے۔ دنیا دی ہر زبان وچ عورت دی زبان کون بنیادی اہمیت ڈتی ویندی ہے۔ اس کیتے مادری زبان خاص آتے معیاری سمجھی ویندی ہے۔ سرائیکی زبان وادب وچ "پہا کے" عورت دی زبان کون ادا ہون آلی اوں ٹھیلے زبان دی خالص آتے اصلی کہاوتاں ہن، جیڑھیاں جو عورت دی زبان کنوں بطور مثال پیش کیتیاں ویندن۔ سرائیکی زبان وچ "پہا کیاں" دی موجودگی نال عورت دی زبان دا تکھاج، طنز اتے عورتاں دی زبان دے خالص پن دے علاوہ عورت دی سوچ تے احساسات دا اظہار تھیندے۔ ایہ عورت دے سچے جذبیاں کون ظاہر کریندن۔ اس بارے ای۔ او برائن اپنی کتاب "گلا سری آف ملتان لیگنوج" وچ لکھدن: ترجمہ: "ایہہ گالھ قابل ذکر ہے کہ اکھاں دا استعمال سب کنوں زیادہ عام سنوئیاں وچ ہے۔" مثال دے طور تے بال ماء کون گھر وچ اپنی شرارتاں نال اک تک کیتی کھڑے ہوندن تاں ماء کاوڑ وچ آہدی ہے: "مثلا مرین ایسے سبق ڈیندے" لیکن ایہ ڈاڈھے ڈکھ آلی گالھ ہے جو اس مشینری دور وچ اکھاں اپنی موت آپ مردے ویندن۔ ایندی سب کنوں بنیادی وجہ اپنی مادری زبان دی تھاراں ڈو جھیاں زبانوں بالیں کون سکھائیاں ویندیاں پئین۔ جیندے نتیجے وچ لسانی تے ثقافتی ورثہ آہستہ آہستہ گمدا ویندے۔ طارق اسماعیل احمدانی اس بارے رقمطراز ہن:

"اکھاں لوک ریت (Folk Lore) دا وی ہک اہم حصہ ہن۔ آتے لوک ریت کنوں انہیں کون انج نہیں کیتا وچ سلگدا۔ اہم گالھ اے ہے جو مردیں دی بجائے تریمتیں ایندی آبیاری کریندن آتے ایہ حقیقت ہے جو تریمت دی روز ڈیہاڑی دی گالھ مہاڑ وچ ایند اور تاوا ڈیہر ہوندے۔"²

پہا کے بارے محمد امجد لکھدن

"سرائیکی زبان دا اے وکھرا سُنہپ ہے جو ایندے وچ بعض اکھاں سمجھیاں وی ہن جیکوں بناون آلیاں تریمتیں ہن۔ لہذا ایہو سنوئیں اکھاں جنہاں دی خالق تریمت ہووے یا انہاں کون تریمت دی زبان کنوں ادا کیتا گیا ہووے او کنوں عام اصطلاح وچ "پہا کے" آکھیا ویندے۔"³

مذکورہ بالا اقتباس اس امر دی نشاندہی کریندے جو عورت دی زبان وچون ادا تھیون آلیاں اکھاں کون پہا کے آہدن۔ بلاشبہ سرائیکی وسیب دے لوکیں دی ترنخ وچ آن گنت اکھاں ملدن، جنہاں نال سرائیکی زبان دے سُنہپ وچ مزید اضافہ تھیندے۔ ایندے نال نال لوک دانش وی نشا بر تھیندی ہے۔ سرائیکی وسیب دی عورت سگھڑتے سیانی ہے آتے ایہو وجہ ہے کہ سرائیکی عورتاں اپنی نیت ڈیہاڑے دی حیاتی وچ گالھ مہاڑ دے دوران آن گنت اکھاں دا استعمال کریندن۔ اس بارے امان اللہ کاظم لکھدن:

"اے گالھ وی سمجھن آلی ہے جو سندھی زبان وچ وی اکھاں کون پہا کے آکھیا ویندے۔ سندھی زبان دی تاریخ جیڑھی ۱۹۵۶ء دی لکھی ہوئی ہے ایندے لکھاری "بھر چل مہر چند وانی" آہدن جو آجاں تیں

سندھی زبان وچ صرف ڈاھ ہزار اکھان پہا کے جمع تھی سگن جڈاں جو سراہیکی زبان دا ذخیرہ بے شمار ہے۔⁴

ایں بارے نسیم اختر رقم طراز ہن

ترجمہ: مرددی زبان عقل و دانش دے موتیاں کوں ضرب المثل، مثل، اکھان یا کہاوت آہدن۔ سراہیکی زبان و ادب وچ پہا کا انہاں جملیاں کوں آکھیا ویندے جیرہا عورتاں دی زبانی ادا ہووے۔ ڈوجھے لفظیں وچ عورت دی زبان وچوں ادا کیتے گئے اوہ جملے جیرہے اکھان دے زمرے وچ آندن لیکن ایندے وچ خاص طنزیہ پہلو وی ہووے۔⁵

مذکورہ بالا اقتباسات دی روشنی وچ ڈٹھا ونجے تاں ایہ گالھ واضح تھیندی ہے جو پہا کے سراہیکی زبان دی خوبصورتی آتے نیلکے پن کون ظاہر کریندن۔ بلاشبہ کہیں زبان وچ اکھان کوں تربیت آتے مرددی زبانی وکھرپ نہیں کیتا ویندا۔ لیکن سراہیکی اولوک ہن جنہاں دیاں عورتاں آتے مردانج انج اکھاناں وی استعمال کریندن۔ ڈاکٹر مہر عبدالحق "پہاکیاں" بارے اپنا نقطہ نظر پیش کریندے ہوئیں لکھنڈن: "کہاوت یا ضرب المثل دے انہاں معنیاں کوں سامنے رکھ کے اسماں سراہیکی زبان دے سینہ بہ سینہ آئے ادب دا جائزہ گھنڈے ہیں تاں اسما کوں ایندیاں آکھیاں رنگ برنگیاں و نکیاں نظر آندن۔ جنہاں دے کیتے نہاں زباناں دے وچ شاید کوئی علیحدہ علیحدہ الفاظ کوئی نیں۔ بلکہ انہاں ساریاں و نکیاں کوں اکھان ای آکھیا گئے۔ سراہیکی زبان دے وچ کوئی "اکھان" آکھن لگدے تاں اے وی ضرور آہدے جو "سیاٹیاں دا اکھان ہے۔" یا سیاٹے آکھ گئیں۔ ایندا مطلب اے تھیا جو اکھان دا لفظ آکھیاں بولاں کیتے مخصوص ہے۔ جنہاں دے وچ اصلاح نفس دا کوئی پیغام ہے، سبق ہے، نصیحت ہے یا آکھیاں سنبھپ دی گالھ ہے۔ جیرہی سنن والے کوں محتاط رہن دی تنبیہ کریندی ہے۔ تاہم اصلاح دے طریقے کئی ہوندن۔ انہاں وچوں ہک ڈاڈھا موثر طریقہ طنز وی ہے۔ جتھاں سدھی سادی نصیحت سنی ان سنی کر ڈتی ونجے اٹھاں سیاٹے چھبدی گالھ کر کے سنن والے کوں شرمندہ کریندن۔ یا اوندے ضمیر کوں جھنجھوڑن دی کوشش کریندن۔ لیکن طنز یا طعنہ یا مہناں ذرا نوکدا ہوندے۔ ایں کیتے اے ہتھیار عورتاں دے ورتاؤ دے دا ہے۔ عورتاں ہک ڈوجھے نال زیادہ کھل کے گالھیں کر سگدن۔ انہاں دا انداز گفتگو وی مرداں کونوں کجھ مختلف ہوندے۔ لہذا سراہیکی زبان دے او تیر و نشتر جنہاں دے وچ طنز وی ہے عیب جوئی وی عورت ذات دی کمزوریاں وی ہن۔ لیکن نال نال نصیحت اتے اصلاح دا پہلو وی "پہا کے" سڈیندن۔⁶

بشیر احمد ظامی دے مطابق

ترجمہ: "شادی دے ڈیہہ بارات دے ویلے سنوائیں دا وڈے اکھ نال ڈوسوائیاں یا سنوائیاں دے ڈوگرہ آئے سامنے بہہ ویندن اتے پہاکیاں دا ہک بول ہک ٹولا آہدے اتے ڈوجھا بول ڈوجھا ٹولا۔ پہاکیاں یا ٹیپیاں وچ خوش گپیاں اتے شادی دی زندگی دلیاں کوں انتہا تیریں پہنچاؤن اتے حد کنوں زیادہ شرمیلی اتے بے خبر کنوار دے جذبات کوں ابھارنا مقصود ہوندے۔ ایں کیتے عریاں، بے باکی اتے فحش گوئی دی انتہا ہندی ہے۔"⁷

مذکورہ بالا اقتباس ایں بشیر احمد ظامی سیں تھولا جیہا اختلافی نقطہ پیش کیتے۔ حالانکہ پہا کے آتے ٹپے ڈوہیں ایں فرق ہے۔

پہا کے بارے شوکت مغل رقم طراز ہن

ترجمہ: "کہیں بیت، کافی یا ڈوہڑے دا اوجھہ جیندی تنگ بندی ہم قافیہ الفاظ نال کیتی گئی ہووے ٹپے اکھیندے۔ ٹپے دیہاتی لوکاں دی خاص ادا ہے۔ جیندے وچ شعر یا ہم قافیہ الفاظ دی شکل وچ اپنے کلچر، ماحول، رسماں یا عاداتاں کوں پیش کیتا

ویندے۔ پٹے وچ مزاج وی تھیسگدے اتے طنز وی اتے کڈا ہن محض نیک بندی وی کیتی ویندی ہے۔⁸ سعد اللہ کھیران "سرائیکی لغت" اچ "پہاکا" دے معنی ایں طرح لکھدن: ترجمہ: "عورتاں دی طنز آمیز تجرباتی نصائح اتے مبنی اقوال و امثال۔"⁹ مندرجہ بالا گفتگو کون مد نظر رکھیندے ہوئیں راقم دا خیال ہے جو پہا کے تے پٹے اچ فرق ہے۔ پہا کے کنوں مراد عورتاں دی زبانی ادا کیتے گئے اوہ جملے جیڑھے اکھاں دے زمرے اچ آندن اونکوں "پہاکا" آہدن۔ دراصل مرد دے زبانی حکمت و دانش دے جملے کون ضرب المثل، اکھاں یا کہاوت آہدن۔ اتے سرائیکی زبان و ادب اچ عورت دے منہ اچوں ادا کیتے گئے ابجھے جملیاں کوں "پہا کے" آہدن۔ لیکن ایندے وچ خاص طنزیہ پہلو وی ہووے۔ ایہ طنز معاشرے اتے وی تھی سگدے۔ اتے کہیں انسان تے وی تھی سگدے۔ لیکن ایندے وچ مخصوص زمانہ مزاج لازمی جھلکدے۔ ایں موضوع کوں بحث کریندے ہوئیں شوکت مغل سئیں لکھدن: "دنیا دی ہر زبان اچ عورت دی زبان کوں بنیادی اہمیت حاصل ہے۔ ایں کیتے مادری زبان ای اصل زبان سمجھی ویندی ہے۔ سرائیکی زبان وچ "پہا کے" عورت دی زبان کنے ادا ہوون آلی اوں ٹھیڑ زبان دی خالص اتے اصلی کہاوتاں ہن۔ جیڑھیاں عورت دی زبان اُتے بطور مثل پیش کیتیاں ویندن۔ سرائیکی زبان اچ انہاں پہاکیاں دی موجودگی نال عورت دی زبان دے خالص پن دے علاوہ انہاں سچے جذبیاں دا اظہار وی ہوندے۔ جیڑھا عورت دی سوچ اتے احساسات دے آئینہ دار ہن۔ ایہ اوہ کہاوتاں ہن جنہاں اچ عورت دی زبان دا اکھا پن اتے طنز موجود ہے۔"¹⁰

مزید براں شوکت مغل دے مطابق

"سرائیکی زبان دے او تیر تے نشتر، جنہاں وچ طنز تے عیب جوئی دا پہلو ہووے اتے جیڑھے عورت ذات دیاں کوتاہیاں دی نشاندہی کریندے ہوئیں نصیحت تے اصلاح دا پہلو نال پیش کرن "پہا کے" سڈیندن۔ پہا کے دیاں ڈومونڈھی خوبیاں ہن۔

۱۔ تربیت دی زبان کنوں ادا تھیوے۔

۲۔ اوندے اجزاہم قافیہ ہون۔

"پہا کے وچ تربیت، انسانی کمزوریاں تے عیبوں کوں وی طنز نال نشا بر کریندی ہے اتے نال ای سماجی حیاتی

بارے نصیحت کرن آلیاں گا تھیں وی بیان کریندی ہے۔"¹¹

خالد اقبال ہوریں ایں بارے رقمطراز ہن

دنیا دی ہر زبان اچ تربیت دی زبان کوں خالص تے معیاری سمجھیا ویندے۔ تہوں اینکوں ماء بولی مادری زبان یا "مدر ٹنگ" آکھیا ویندے۔ ہر بال ماء دے مونہوں زبان سڈے، سکھدے تے ٹلیندے۔ سرائیکی زبان وچ وی تربیت دی زبان کوں مونڈھی اہمیت حاصل ہے۔ سرائیکی وچ ہک پاسے مرداں دے تخلیق کیتیاں ہویاں تجربے، دناوت تے سہنپ دیاں گا تھیں ہن تے بے پاسے عورت تے زبانی دیاں تخلیق کیتیاں ہوئیاں عقل تے سمجھ دیاں گا تھیں وی موجود ہن۔ عورتاں دیاں آکھیاں انہاں گا تھیں کوں "پہا کے" آکھیا ویندے۔ پہا کے سرائیکی زبان اچ تربیت دی زبان کنوں ادا تھیون آ لے اوہ خالص تے معیاری اکھاں ہن۔ جنہاں کوں تربیت دی زبان دے طور تے بطور مثال پیش کیتا ویندے۔ "پہاکیاں" نال تربیتانویں زبان دے خالص پنے کنوں علاوہ انہاں سچیاں جذبیاں دا وی اظہار تھیندے۔ جیڑھے عورت دی سوچ تے احساسات کوں ظاہر کریندن۔¹² مذکورہ بالا اقتباسات دی روشنی اچ ڈٹھا ونجے تاں اے گالھ واضح نشا بر تھیندی ہے جو پہاکیاں دے ذریعے سرائیکی زبان دی امیری دا پتہ لگدے۔ اے پہا کے زندگی دے ہر پہلو احساس تے سوچ بارے موجود ہن۔ بال ہمیشہ ماء دے منہ اچوں زبان سڈے۔ سکھدے، تے ول بولیندے۔ سرائیکی وچ جیویں جو مرداں دی تخلیق کیتی دناوت، سوہنپ اتے تجرباتی نچوڑ دیاں گا تھیں ہن۔ اوویں عورتاں دی تخلیق کیتیاں عقل، سمجھ، دناوت دیاں گا تھیں وی موجود ہن۔ مرداں دیاں آکھیاں

انہاں گا لھیں کول اکھان اتے عورتاں دیاں آکھیاں انہاں گا لھیں کول "پہاکے" آہن۔ جینویں حیاتی دے پندھ وچ مختلف دور بندہ ڈیہدے اتے عمر دے ہر حصے اچ اچ احساس، لوڑاں، مجبوریوں تقاضے ہوندن۔ اونویں ہر دور مطابق اچ اچ پہاکے موجود ہن۔ جنہاں کنوں سرائیکی زبان دے وکھر پتے امیری دا پتہ لگدے۔ ایہا وجہ ہے کہ سرائیکی زبان و ادب وچ پہاکیاں دی بہوں اہمیت ہے۔ ہن اسان مثال دے طور تے کجھ پہاکیاں دا جائزہ گھندے ہن۔ جڈاں نو نہہ ہم تاں سس چنگی نہیں ملی، جڈاں سس تھئی ہاں تاں نو نہہ چنگی نہیں ملی: اساڈے معاشرے وچ عموماً سس نو نہہ دا جھیر ڈاٹھن کول ملدے۔ ایندی کئی وجوہات ہن۔

شہباز ملک این سلسلے وچ لکھدن

ترجمہ: "اساڈے معاشرے وچ نو نہہ اتے سس دا جھیر ڈا مشہور ہے اتے صدیاں کنوں ایویں تھیندا پئے۔ جڈاں کئی چھوہیر نو نہہ بندی ہے۔ تاں سس اوندے نال سخت رویہ اختیار کریندی ہے۔ ایندی ڈھیر ساری وجوہات ہن۔ جیندے وچوں ہک وجہ ایہ وی ہے کہ شادی دے بعد چھوہر دی توجہ ماہ دے نال نال اپنی سنوئی آلے پاسے وی تھی ویندی ہے۔ جیندی وجہ نال ماہ غیر ارادی طور تے نو نہہ نال ساڑ کرن پئے ویندی ہے۔ اتے اوندے تے سختیاں کریندی ہے۔ ایہ اساڈے پاسے ہک روایت بن گئی ہے جیند اسان عورت کول نو نہہ اتے سس ڈوہیں حیثیتاں وچ کرنا پوندے۔ این حقیقت کول ضرب المثل وچ بیان کیتا گیا ہے۔"¹³

مذکورہ بالا اقتباس دی روشنی وچ آکھیا ونج سگدے جو سس اتے نو نہہ دے منصب اتے عورت کڈا ہن وی مطمئن نظر نہیں آندی۔ اتھوں تمیں جو کئی ہک وپرے جنم گھندن۔ اتھوں انہاں وپریاں کول کجھ وسیلی لوک این سنویں اکھان داروپ ڈیندن۔ "دھی نہوی تاں ہنڈھا گھن نو نہہ نہوی تاں کھا گھن" این بارے نسیم اختر رقم طراز ہن: ترجمہ: "اگر دھیان جوان تھی و نجن تاں اوہ ماہ سنواں پیندیاں ہن اتے ماہ واں کول اولاد دی خواہش کول پورا کرن ساگے چنگے پہناوے دی قربانی وی ڈیوئی پوندی ہے۔ اوہ دھی دی ضرورت پوری کرن کیتے اپنے آپ کول بھل ویندی ہے جیرے نو نہہ گھر وچ آندی ہے تاں اوہ گھر آلے دی ہر شے اتے اپنی اجارہ داری کرنا چاہندی ہے۔ این پاروں اوندی آمدن اتے اپنا حق سمجھدی ہے۔ اتے کہیں ڈو جھے کول این حق وچ شریک کرنا وکول گوارا نہیں ہوند اہانویں اوندے گھر آلے دی ماہ یعنی اوندی سس وی ہووے۔ اول سس دا پترتے چنگی حکمرانی اتے ڈوہیں وسائل اتے آمدن تے حق صرف نو نہہ دے آون کنوں پہلے تیں ہوندے۔"¹⁴

حقوق دی روشنی وچ معلوم تھیندے ہک عورت کول ڈورشتیاں نال واسطہ پوندے پہلا خاندان دا اول ڈو جھاپتر دا لیکن انہاں رشتیاں دے پیار وچ اوہ نو نہہ سس دارشتہ بھل ویندی ہے۔ نو نہہ ایہ بھل ویندی ہے جو میڈی سس ماہ دی تھاراں ہے۔ اتھوں ول جھیرے دا منڈھ بدھج ویندے۔ سس ایہ تصور کریندی ہے جو نو نہہ میڈی میڈے پتر کول میڈے کولوں کھس گھنسی تے نو نہہ دا خیال ہوندے جو میڈا گھر آلا میکوں اپنے ماہ پو دے پیار وچ نظر انداز نہ کر ڈیوے۔ این گھر وچ حکمرانی انہاں دی نہ ہووے بلکہ میڈی ہووے۔ ایہ معاملہ اساڈے معاشرے وچ منڈھ قدیم توں تڑدا آندے۔ ایندا مکا وانا ممکن لگدے۔ این پہاکے وچ این معاملے بارے آگاہی ڈتی گئی ہے۔ دھی سکھی تاں ستھل داتیر، دھی ڈکھی تاں جگر داتیر: سرائیکی وسیب وچ دھی کول وڈی عزت تے احترام نال ڈٹھا ویندے۔ این خطے دے لوکیں دی روایات وچ شامل ہے جو دھی اپنی ہووے یا پرائی سانجھی ہوندی ہے۔ یعنی ڈو جھیاں دی دھی کول وی عزت و احترام ڈتا ویندے۔ اتے اپنی دھی تاں ول جگر دا ٹکڑا ہوندی ہے۔ دھی اپنے گھر وچ سکھی وی ہووے تاں ول وی والدین اوندے کیتے فکر مند رہندے ہن۔ ہک تاں دھیان

پر ایادھن ہوندیاں ہن۔ آخر انہاں کون ڈوجھے گھرو وی ونجنا ہوندے۔ دھی دی چنگی قسمت کیتے والدین روز دعائیں منگدن۔ خدا نخواستہ اگر دھیاں کون کوئی تکلیف تھیوے، انہاں دی عزت و آبروتے کوئی حرف آوے یا کہیں دی دھی دا جھگانہ دے سے تاں والدین کیتے ایہ پریشانی قہر توں گھٹ نی ہوندی۔

آپ ہوویں بکڑی کون لاوے پھکڑی

بندہ خود ٹھیک ہووے تاں کوئی کجھ نہیں کر سگدا یعنی بندے کون مستقل مزاج ہوونا چاہیدے۔ ایں بارے سیدہ انجم گیلانی لکھدن: ترجمہ: "مضبوط کردار دے انسان تے کون الزام لاوے۔" ¹⁵ بلاشبہ اپنی عزت اپنے ہتھیں ہوندی ہے۔ انسان اگر انصاف پسندی، سچاتے کھراستہ اختیار کرگھنے تاں انسان دی عزت دا گھانا کڈا ہن وی نہیں ہوند۔

جیندی سس کنوارا ونڈی نو نہہ خوار

یعنی جیندی سس زیبائش کرے اٹھاں نو نہہ خوار تھی ویندی ہے۔ ایں زمرے وچ ہک بیا اکھان ہے جو ہتھیں مہندی پیریں مہندی اپنے مہنے ڈو جھیاں کون ڈیندی جیڑھی عورت ہر ویلے ہار سنگار وچ رُجھی رہوے تاں اوہ کم کون کتھاں ہتھ لیندی ہے۔

سیانے آہدن

تاڑی ڈوہیں ہتھیں نال وجدی ہے جیکرزل مل تے کوئی کم کیتا ونجے تاں آسانیاں پیدا تھیندن۔ جیکر کوئی بندہ اپنا بوجھ ڈو جھیاں دے مونڈھے تے سٹ چھوڑے تاں اٹھاں ڈو جھیاں کیتے مشکل پیدا تھیندی ہے۔ اٹھاں وی ایہا گالھ نشا بر تھیندی ہے جو سس گھر وچ فخر تے وڈیائی ظاہر کرن دی پاروں اپنی نو نہہ نال مننی رویہ اختیار کریندی ہے۔ جیندی وجہ توں نو نہہ کون مختلف پریشناں دا سامنا کرنا پوندے۔

سس میں تھکی پئی آں، اچھا چھوڑ ڈے چر کھاتے چکی جو

یعنی سس اپنی نو نہہ کون ہر ویلے کم وچ رُجھا ڈیکھنا چاہندی ہے۔ سس دے مننی رویہ دھر اشارہ ہے جو سس کون نو نہہ دا احساس نہیں ہوندا، ایں حوالے نال ہک اکھان ایہ وی ملدے جو "سس چنگاں گھتے، نو نہہ پیندی وتے"

آپ بڈدی ویندی، ڈو جھیاں کون متیں ڈیندی: یعنی ڈو جھیاں کون نصیحتاں کرن آلا خود اوں گالھ تے عمل نہ کرے تاں اوندی پاروں وسیب دی عورتاں ایں مثال کون بیان کریندن۔ عموماً جیڑھے جھیرا شروع تھیوے تاں عورتاں دی عادت ہوندی ہے جو ڈو جھی عورتاں دی عیب جوئی کرنا ولدے وچ اوہ آہدن آپ بڈدی ویندی ڈو جھیاں کون متیں ڈیوے۔ آب آب کریندا امویوں پچڑا انہاں فارسیاں گھر گالے: ایندا مطلب ہے کہ توں غیراں دی زبان وچ لیندراہ گئیوں پچڑا اگر توں اپنی زبان وچ پانی منگے ہاتاں میں پیالے بھر بھر ڈیواں ہا۔ ایں بارے بشیر احمد ظامی بہاولپوری لکھدن: ترجمہ: "سراٹکی دا ایہ شعر جیڑھا ہن اکھان بن گیا۔ قصہ طلب گالھ ہے اتے قصہ کجھ ایں طرح ہے جو آج کل انگریزی دی طرح جیڑھے مغلیہ دور وچ فارسی دازور ہئی۔ اوں ویلے ہر خواندہ، نیم خواندہ اپنی وڈیائی جتلاون کیتے صحیح یا غلط فارسی آلاون دی کوشش کریندا ہئی۔ ہک دیہاتی نوجوان ایں طرح انٹ سنٹ فارسی آلاون دا عادی تھی گیا۔ ہک ڈینہہ اوہ ہمار تھی گیا۔ اتے ایڈا ہمار جو مرن قریب تھی گیا۔ اوں ہماری وچ وی فارسی آلاون شروع کر ڈتا۔ اتے ڈاڈھی تریہہ نال "آب، آب، آلا یا" گھر وچ فارسی کوئی نہ چاند اہنی لیکن اوہ "آب، آب" لیندا ایں حالت وچ مر گیا۔ بعد وچ پتہ چلیا جو اوہ پانی منگدا ہئی تاں اوندی اماں وین کریندے ہوئیں آکھیا:

آب آب کریندا امویوں پچڑا انہاں فارسیاں گھر گالے، جیکر میکوں پتہ ہوند اتوں پانی منگدیں میں بھر بھر ڈیندی پیالے ¹⁶

مذکورہ بالا اقتباس دی روشنی وچ ڈٹھا ونجے تاں ہک تاریخی ایسے دی طرف اشارہ ہے کہ احساس کمتری دا شکار لوک اپنی مادری زبان اتے اعتماد نہیں کریندے اتے اوہ ڈوجھے معاشرے دے تہذیب و تمدن اتے زبان و بیان کون اپناون وچ فخر محسوس

کریندے ہن۔ بھانویں جو ایندے نال انہاں دا اپنا نقصان تھی ویندے۔ اتے ایندے علاوہ ایں ضرب المثل دے ذریعے ایں امر دی نشاندہی تھیندی ہے کہ مغلیہ ویلے وچ فارسی زبان دا عروج تھی۔ اوں وقت وچ ہر ہماز، تماژ فارسی زبان کوں بولن دی کوشش کریند تھی۔ اے بہوں وڈا المیہ ہے کہ معاشرے دا حاکم وقت اپنی زبان دی ترویج تاں کریندے لیکن مقامی زبانوں کوں لوڈے وات صورت حال وچ داخل کرواڈیندے۔ ایں طرح مقامی زبان بہوں متاثر تھیندی ہے۔

ماء متری تے پو قصائی

یعنی ماء متری ہووے تاں بیو قصائیاں دی طرح ظالم ہوندے۔ بلاشبہ سکی ماء سنواں پیار کوئی وی نہیں کر سگدا۔ ایں بارے ملک غلام مصطفی تبسم ر قمر از ہن

ترجمہ: "اللہ سوہنے ماء دی محبت کوں چٹان کنے ودھ پکا اتے پھلئیں توں ودھ سوہناتے من موہنا، تریل کنے ودھ پاک وخالص اتے ماکھی کنے ودھ مٹھا بنایا ہے۔ ایندے وچ اوہ مٹھاس، چاشنی اتے شائستگی پیدا کیتی جیندے کنوں ودھ کئی ڈو جھی مخلوق کوں نہیں نواز، ایں لحاظ نال ماء دی محبت نوبلی، آفاقی اتے عالمگیر خوبیاں دی مالک بن گئی۔" 17 ایہا وجہ ہے کہ بالیں نال جتنا پیار سکی ماء کر سگدی ہے اتنا پیار کہیں کوں وی نہیں تھی سگدا۔ جیڑھلے سکی ماء نہ ہووے تاں متری ماء دے آون نال پیو دا اپنے بالیں نال اوہ پیار نہیں رہندا، جتنا پیار سکی ماء دی موجودگی ویلے ہوندے۔ ایں پاروں عموماً معاشرے وچ ڈٹھاویندے جو متری ماء اپنے گھر آلے دے کن بھریندی ہے تاں والد دارویہ اپنی اولاد دیکتے ظالمانہ ہوندے۔

پیسے نہ پلے ہار گھناں کے چھلے

جیڑھلے کئی بندہ اوقات اپنی کنے ودھ گالھ کرے تاں عورتاں ایں مثال کوں اپنی روزمرہ دی حیاتی وچ گالھ مہلڑ کریندے ہوئیں نصیحت دے طور تے آہدیاں ہن۔ کہیں بندے کولوں ٹکاوی پلے نہ ہووے اتے شوق اوندے قیمتی شئیواں کھنن دے ہون تاں ایں زمرے وچ ہک بیا اکھان وی ملدے۔ "پلے نہیں پا آٹا، مینگدی دا سنگھ پانا" اگول چانواں تاں آپ ننگی، پچھوں چانواں تاں آپ ننگی: یعنی اپڑیاں لو کیں دا گلہ کرن خود کوں نیو کرن دے مترادف ہے۔ بشیر احمد ظامی بہاولپوری ایں مثال بارے لکھدن: ترجمہ: "آدن ہک رنڈر سوانی دا ہک چھوہر ہئی وڈا تھیا تاں آوارہ تھیندا ڈھس تاں ماء اوندی شادی کر چھوڑی لیکن جتھاں اوندی شادی تھی تاں چھوہیر اتفاقاً اوندے پتر کولوں ودھ کر اپیں آوارہ نکلی۔ نالوں ہمسائیاں مائیاں کجھ ڈینہہ بعد دلہا دلہن دا حال دریافت کرن آئے تاں ولدے وچ ٹھٹھا ساہ بھریندے ہوئیں اوں عورت آکھیا: کاکھی! کیا ڈساواں اگول چانواں تاں آپ ننگی پچھوں چھانواں تاں آپ ننگی یعنی پتر دا گلہ کریندی آں تاں میڈی اپنی بدنامی ہے۔ اُتے نوہہ دا گلہ کریندی آں تاں وی میڈی اپنی بدنامی ہے۔" 18

خلاصہ بحث

مذکورہ بالا اقتباس ایں امر دی نشاندہی کریندے جو کہیں اپنے بندے دا گلہ کر تے تاں اپنی نموشی تھیندی ہے۔ آخر وچ راقم مختصر طور تے ایہ آکھسی جو مندرجہ بالا بحث دی روشنی وچ ایہ گالھ واضح نشا بر تھیندی ہے جو سرائیکی زبان وچ ان گنت پہا کے ورتیے ویندن جنہاں دی اہمیت توں انکار نہیں کیتا وچ سگدا۔ پہا کے وچ طنز تے مزاح دا پہلو گالھ کوں دلچسپ بناڈیندے۔ انہاں نال گھریلو مسائل عورتاں دی تخلیق کیتی ہوئی عقل، شعور، دناوت، سُنہپ اتے تجرباتی نچوڑ اتے حیاتی دے ڈوجھے معاملات زندگی بارے پہا کے دا استعمال کیتا ویندے۔ سرائیکی زبان و ادب وچ پہا کیاں دا بہوں وڈا کردار ہے جیڑھی تحریر وچ پہا کے دا استعمال ہووے اونکوں پڑھن نال دلچسپی پیدا تھیندی ہے۔ اے پہا کے حیاتی دے ہر پہلو احساس تے سوچ بارے موجود ہن۔ کہیں وی زبان وچ اکھاناں دی اہمیت کنوں انکار نہیں کیتا وچ سگدا۔ ایہ اکھان لوک ادب دا اعلیٰ نمونہ ہن اتے ساڈے

بزرگاں دا ورثہ ہن جیڑھے نسل در نسل منتقل تھیندے آندن۔ اے ساڈاوی فرض بندے جو ایس قیمتی سرمائے کوں اگلی نسل تئیں پُجائوں۔ تریمت دی زبانی انہاں جملیاں وچ لوکاں کی لوکاں اپنئے لوک ورثے دے قریب کیتا گئے۔ انہاں دا مطالعہ ساکوں جتھاں سرایکی زبان دے قدیم ہون دیاں شہادتیاں ڈیندے اُتھائیں انہاں پہاکیاں وچ کئی وسیبی مسائل دے حل بارے آگاہی میسر تھیندی ہے جیڑھے جو نسل در نسل تجربیاں دا نچوڑ ہن۔

حوالہ جات

¹ E.O Brien, Glossary of Multani language, Printed at the Saraiki Adbi Board(reg) Multan, Pakistan, 3rd Edition, 2002, P:25

² طارق اسماعیل احمد انٹی، سرایکی لوک بیانہ، راجن پور، سرایکی پبلیکیشنز، رسولپور، ۲۰۱۵ء، ص: ۲۹

³ محمد امجد، سرایکی اکھان دی موضوعاتی ونڈ، (تحقیقی مقالہ برائے بی۔ ایس سرایکی، سیشن: ۲۰۲۲-۲۰۱۸ء)، ص: ۶۵

⁴ امان اللہ کاظم، جامع سرایکی قواعد (پہلی جلد علم الصرف)، تحقیق تے تحریر، لاہور، سن، ص: ن-م

skr.wikipedia.org

⁵ نسیم اختر، سرایکی ضرب الامثال اور سرایکی وسیب، ملتان سرایکی ادبی بورڈ، (رجسٹرڈ) جون ۲۰۱۳ء، ص: ۱۱۴

⁶ عبدالحق مہر، ڈاکٹر، سرایکی زبان دیاں مزید لسانی تحقیقاں، جلد دوئم، ملتان، سرایکی ادبی بورڈ، رجسٹرڈ، مارچ ۲۰۱۶ء، ص: ۱۵۸، ۱۵۹

⁷ ظامی بہاولپوری، محمد بشیر احمد، چھرکے، پبلشرز، ن-م، اگست ۱۹۶۶ء، ص: ۴۴

⁸ شوکت مغل، دیباچہ، سرایکی اکھان، جلد اول، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۵ء، ص: ۴۴

⁹ کھیتران، محمد سعد اللہ خان، سرایکی لغت، ملتان پہلا ایڈیشن، شعبہ شراکی، جامعہ زکریا، ص: ۲۰۰

¹⁰ شوکت مغل، سرایکی اکھان، جلد دوئم، ملتان، جھوک پبلشرز، مارچ ۲۰۰۴ء، ص: ۶۵، ۶۶

¹¹ شوکت مغل، سرایکی اکھان، جلد دوئم، ملتان، جھوک پبلشرز، مارچ ۲۰۰۴ء، ص: ۱۵، ۱۴

¹² خالد اقبال، سرایکی زبان، ملتان، جھوک پبلشرز، نومبر ۲۰۱۰ء، ص: ۲۰۸

¹³ شہباز ملک، پنجابی کہاوتیں، لاہور، مکتبہ میری لائبریری، ۱۹۷۷ء، ص: ۲۰

¹⁴ نسیم اختر، سرایکی ضرب الامثال اور سرایکی وسیب، ملتان سرایکی ادبی بورڈ، (رجسٹرڈ) جون ۲۰۱۳ء، ص: ۱۳۴

¹⁵ گیلانی سیدہ انجم، سرایکی محاورے اور ضرب الامثال، لاہور، نگارشات، ۱۹۹۷ء، ص: ۱۳

¹⁶ ظامی بہاولپوری، بشیر احمد، بہار سرایکی، بہاولپور، اردو اکیڈمی، ۱۹۸۲ء، ص: ۱۵

¹⁷ تبسم، ملک غلام مصطفیٰ، ماں، اسلام آباد، نیشنل بک فائونڈیشن، جولائی ۲۰۱۹ء، ص: ۳۸

¹⁸ ظامی، بہاولپوری، بشیر احمد، بہار سرایکی، بہاولپور، اردو اکیڈمی، ۱۹۸۲ء، ص: ۲۹